

Gunther Fuchs

Korespondencja z Gostynina

Nasze Korzenie 6, 62-71

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W rzeźbie Biegas zbliżał się do klasycyzmu, w malarstwie zaś ciążył w stronę awangardy. Podczas rewolucji w Rosji (1917-1918) baronostwo Trytszelkowie utracili posiadłości na Ukrainie i w ten sposób Biegas nie mógł liczyć na ich mecenat.

Po raz ostatni Biegas był w Polsce w 1913 roku i jak informował tygodnik „Mazur”, odwiedzał swoich przyjaciół w Płocku. Od 1915 roku ks. Rzewnicki nie miał wiadomości od Biegasa, choć donosił mu o zniszczeniach wojennych, okupacji niemieckiej, informował, że zajmuje się jego siostrzeńcem Stanisławem, który został ranny w wojnie z bolszewikami w 1920 roku. Według opinii ks. Rzewnickiego Biegas nie tęsknił za Polską, pozostał wiernym obywatelem Montparnasse’u.

W 1922 roku zaczął się izolować od życia artystycznego, a w latach trzydziestych wycofał się z życia i był obojętny na rozwój sztuki w okresie powojennym. Zmarł w Paryżu 30 września 1954 roku. Przeżył 77 lat. Część zbiorów ofiarował muzeum w Płocku.

Ksiądz prałat Aleksander Rzewnicki i Bolesław Biegas, Płock 1909.

Korespondencja z Gostynina

Drodzy czytelnicy „Naszych Korzeni”! W poprzednim numerze obiecałem, że napiszę artykuł poświęcony wydarzeniom Wielkiej Wojny, jak wielu historyków nazywa pierwszą wojnę światową. Zanim jednak przejdę do meritum, chciałbym powrócić na moment do wspomnień o moim dziadku ze strony ojca, Hermanie Fuchs. W posiadaniu mojego starszego brata znajduje się list dziadka z obozu koncentracyjnego Sachsenhausen (fot. 1). Nosi on datę 8 stycznia 1939, natomiast akt zgonu wystawiony przez władze obozowe podaje datę śmierci dziadka: 16 lutego 1939 roku (fot. 2). Jeszcze raz upewniło mnie to w przekonaniu, że hitlerowcy najpierw zaprowadzili swój porządek w Niemczech, a potem siali strach w innych krajach. Teraz ja mogę pomagać ludziom w poszukiwaniach członków ich rodzin, którzy zaginęli bez wieści na zachodzie Europy w wyniku działań hitlerowców. Jest to dla mnie niełatwe, zawsze bowiem czuję się jako współwinny, choć przecież urodziłem się w Saksonii po wojnie.

Ale obiecałem napisać coś o pierwszej wojnie. Z okazji setnej rocznicy jej wybuchu ukazuje się w Polsce i na świecie mnóstwo książek i artykułów.¹ Większość badaczy zajmuje się przyczynami tego konfliktu i przebiegiem działań zbrojnych. Mało znane natomiast są wydarzenia z lat 1914-1918 na interesującym nas terenie.

Moje zainteresowania koncentrują się obecnie na pomniku żołnierzy niemieckich poległych podczas pierwszej wojny światowej, znajdującym się na dawnym cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Gostyninie. O samym cmentarzu można przeczytać w 2. tomie „Rocznika Gostynińskiego”². Pragnę przypomnieć na marginesie, że jest tam pochowany m.in. pastor Philipp Schmidt, założyciel pierwszej szkoły ponadpodstawowej w Gostyninie. Zmarł on w roku 1932, był zasłużonym mieszkańcem Gostynina. Mało kto dziś o nim pamięta. Powracając do wspomnianego pomnika warto przypomnieć, jak wyglądało to miejsce jeszcze kilka lat temu. Otóż w zarośniętym zakątku, przypominającym bardziej śmietnik niż cmentarz, stał sobie szary kamienny klocek z niemieckim napisem (fot. 3), który z trudem można było odczytać: *99 Deutsche Helden* [99 niemieckich bohaterów]. Obecnie trudno już ustalić, gdzie stał on pierwotnie. W 3. tomie „Rocznika Gostynińskiego” na stronie 423³ czytamy,

1. Bibliografia jest bardzo obszerna, dla przykładu wymieńmy kilka pozycji: A. Chwałba, *Samobójstwo Europy. Wielka wojna 1914-1918*, Kraków 2014; R. Kaczmarek, *Polacy w armii Kajzera na frontach pierwszej wojny światowej*, Kraków 2014; J. E. Szczepański, *Landszturm w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim 1915-1918. Formacja głębokich rezerw*, Warszawa 2012; tenże, *Zegrzyńskie feldposty niemieckiej piechoty zapasowej 1916-1918*, Legionowo 2013; J. Centek, *Somma 1916*, Warszawa 2011; *The Sleepwalkers. How Europe Went to War in 1914*, London 2012; G. P. Gross, *Die vergessene Front. Der Osten 1914/15*, Wien – Zürich 2006.

2. E. Szubska-Bieroń, *Parafia ewangelicko-augsburska w Gostyninie w latach 1824-1945*, „Rocznik Gostyniński” 2008, t. 2, s. 88.

3. J. Bigus, *Inwestycje miejskie w Gostyninie w 1. połowie XIX wieku w świetle archiwaliów*, „Rocznik Gostyniński” 2012, t. 3, s. 405-424.

Lieber Onkel wenn Du mich
 gedenkst so schreibe mir ein
 ich schreibe auch, hoffend dich
 gefüllt mit Dir bin ich nicht
 zufrieden mit dem was ich
 geschrieben habe. Ich hoffe dich
 zu sehen und dich zu küssen.

Konzentrationslager
 Sachsenhausen
 Oranienburg bei Berlin

13
 Lager, 2. 8. 1939

geliebte Familie
 habe meinen Brief
 so wie gewünscht
 in drei Tagen geschickt
 Dankbar auf jeden
 in jeder Briefe
 geschickt, mich

Ich habe dich in voll zufrieden
 und ich bin in der besten
 Lage, alle meine Angelegenheiten
 zu erledigen, und ich hoffe, dass
 ich bald wieder zuhause sein
 werde. Ich liebe dich sehr und
 hoffe, dass du bald wieder
 zuhause sein wirst. Ich liebe
 dich sehr.

Hermann Fuchs
 Nr. 2586
 Straß 54
 Oranienburg bei Berlin

Nur die Seiten selbsten

1. List mojego dziadka Hermanna Fuchsa z KL Sachsenhausen.

że w okresie międzywojennym znajdował się on w tzw. czarnym ogrodzie, tj. w nieistniejącym już ogrodzie spacerowym wzdłuż Skrzy, w pobliżu dawnej szkoły dla dziewcząt. Miejsce to wybrano dlatego, że w owej szkole znajdował się najpierw wojskowy szpital rosyjski, a następnie pruski. Najprawdopodobniej jeszcze przed drugą wojną światową pomnik przeniesiono na cmentarz ewangelicki, o czym świadczy szkic dawnej mieszkanki Gostynina, która narysowała go już na obecnym miejscu, czyli na cmentarzu ewangelickim.

Zbliżając się do pomnika otoczonego krzakami i śmieciami, można było dostrzec, że widnieją tam jakieś nazwiska. Po raz pierwszy odwiedziłem to miejsce w towarzystwie członka Stowarzyszenia Tradycja, Krzysztofa Zadrozny. Ten, poznawszy moje zainteresowania, przekazał mi dokumentację z inwentaryzacji nekropolii, bodaj z roku 1986. I odtąd Saksończyk opiekuje się tym miejscem.

Pomnik posiada jeszcze trzy płyty z nazwiskami, w tym jedna jest poświęcona „Unbekannt” – nieznanym żołnierzom (fot. 4). Od razu nasuwa się pytanie, jak to możliwe, że byli nieznanymi? Przecież każdy żołnierz powinien mieć nieśmiertelnik. Jednak to nie takie proste. Nie każdy na początku wojny go dostał, a niekiedy zwłoki poległego były w takim stanie, że nie można było znaleźć nieśmiertelnika. To pokazuje, jak tragiczne były losy żołnierza na wojnie. Ci nieszczęśnicy nie tylko stracili życie, stracili też swoje nazwisko i rodzinę. Nikt ich nie wspomina, nikt nie złoży kwiatów na grobie i nie zapali świeczki. Na tej samej tablicy są też wymienieni dwaj nieznanymi Rosjanie. Nie wiem, czy w ogóle mieli nieśmiertelniki. Każde państwo liczyło na to, że wojna będzie krótka, a każdy żołnierz był przekonany, że najbliższą wigilię spędzi już w swoim domu.

Ale są też tablice z nazwiskami, i tymi zająłem się bliżej. Moje zainteresowania nie mają charakteru genealogicznego, nie zamierzam budować drzew genealogicznych. Bardziej interesuje mnie to, skąd ci żołnierze pochodzili i dlaczego znaleźli

G 1
Stirbeurkunde

(Standesamt Oranienburg Nr. 209/1939)
 Arbeiter Hermann Fuchs, evangelisch

wohnt in Breslau, Polabergweg 57
 am 16. Februar 1939 um 6 Uhr 55 Minuten
 in Oranienburg im Lager Sachsenhausen verstorben.

9. 97 Verstorben war geboren am 1. März 1896
 in Schönfeld bei Stralau

(Standesamt und Ort unbekannt)
 Vater: unbekannt
 Mutter: unbekannt

9. 97 Verstorben war nicht verheiratet mit Paula Fuchs geborenen
 Neumann, wohnhaft in Breslau.

Oranienburg den 16. März 1939

Der Standesbeamte
 Meyer.

16. 97 mit 42 Jahren begrabt
 Begräbnis Nr. 3768

2. Akt zgonu mojego dziadka Hermanna Fuchsa, wystawiony w KL Sachsenhausen.

nazwisko	imiona	stopień wojskowy	kompania	jednostka wojskowa	data urodzenia	miejsce urodzenia	data śmierci	miejsce śmierci	losy żołnierza podczas wojny (ranny, zaginiony etc.)	
Bertram	Emil Wilh.	Reservist	6.	RIR 3		Eisdorf	11/26/1914			
Bieber	Christoph	Musk.	3.	RIR 59		Waplitz	12/1/1914		verwundet	
Blickle	Richard	Füs.	5.	FüsR 122	17.10.1892	Entringen	Sept.-Dez. 1914, 7.3.-7.4.15			
Bose	Hermann	Gren.	4.	GrenR 1			12/1/1914			
Bröckrötter	Karl	KFW	7.	RIR 226			11/22/1914			
Burba	Max	VFW.	9.	RIR 1		Heydekrug	11/30/1914		verwundet	
Büttner II	Karl	Gren.	5.	GR 3		Neusalz	Gombin ?			
Chilek	Johann	WM.	5.	RIR 59		Alt Krzywen			verwundet	
Daum	Emil	Ers.-Res.		FestMGAbt. 2, Lötzen		Weigmans- dorf				
Depner	Richard	Uffz.	5.	RIR 3	10.04.1894	Elisenbruch, Konitz	11/18/1914			verwundet
Dreßler	Adolf Paul	Uffz.	12.	RIR 226		O. Hennersdorf	11/24/1914			
Engel	Richard	WM.	7.	RIR 226		Hanau	31.10.-30.11.1914	KGF	11/20/1914	Sanniki
Ettwein	Karl	Ers.-Res.	5.	IR 125	18.10.1891	Dietingen			12/8/1914	Zaluskow
Feldner	Hermann	Uffz.	7.	RIR 226		Hohenleipisch	31.10.-30.11.1914	vermisst	11/20/1914	Blendow
Felke	Arthur		4.	RIR 226		Bunzlau	11/24/1914	Warezhe		
Gawryszak/ Gawryszczak	Stanislaus	Pionier	3. FK	I. PionBat.1		Kalischan, Wongrowice	12/5/1914	Gostynin	verwundet	
Grobecker		Wehr- mann	8.	RIR 3			11/21/1914		verwundet	
Grobelski	Johann	Drag.	2. LSt.- Eskadron	II AK Brom- berg		Hohensalza	10/10/1914	Rataj/Gostynin		
Heberer	Georg	Uffz.	8.	IR 168		Bieber			verwundet	
Hildebrandt	Wilhelm	Res.	6.	RIR 3		Rheinhausen	11/25/1914			
Hill	Emil	Musk.	1.	RIR 59		Projensdorf			vermisst	
Hübner	Johann	Res.	2.	RIR 3		Staßwinnen			verwundet	
Husemann	Wilhelm	Res.	9.	RIR 18		Schildesche				
Idel	Friedrich	Uffz.	5.	GrenR 1		Petruschkeh- men	25., 26., 28., 30.10. 7., 8., 13., 15.11.1914	Alexandrowo, Ma- lisowizna, Wolka, Pawlowka, Kiau- ten, Budszedzen- Heinrich	verwundet	
Israel	Otto	Gefr.	6.	RIR 1		Berlin			verwundet	
Jankowski	August	Res.	7.	RIR 59		Grünfelde			verwundet	
Jankrist	Joseph	Gren.	4.	GrenR 1		Greven	12/1/1914			
Käßler	Gustav	Res.	1.	RIR 1		Lüben			verwundet	
Klatt	August	Musk.	4.	RIR 59		Werdin			verwundet	
Klein	August	Res.	9.	GrenR 1		Sieslack	11/28/1914		verwundet	
Klein	Eduard	Musk.	1.	RIR 59		Schönbrück	11/19/1914		verwundet	
Klose	Konrad	Res.	4.	GrenR 1		Bolkenhain			verwundet	
Kluger	Willy	Gefr.	5.	IR 43		Lichtenberg	11/27/1914			

Wykaz poległych podczas pierwszej wojny światowej wymienionych na pomniku na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Gostyninie.
Tabela uwzględnia aktualny stan badań, które będą kontynuowane.

szpital wojskowy	lokalizacja szpitala	data śmierci w szpitalu	lokalizacja cmentarza	źródła informacji					
RFL 12 I. AK	Gostynin		Gostynin	FPGr.		PrVL 308 v. 23.08.1915	S. 8305		
RFL	Gostynin	12/1/1914				PrVL 152 v. 17.02.1915	S. 4880		
FL	Gostynin	12/6/1914	Gostynin	FPGr.	Pomnik	DVL v. 05.05.1915	S. 6228		
				FPGr.					
FL	Gostynin	11/22/1914	Gostynin	FPGr.	Frank-Milex				
			Gostynin	FPGr.	Pomnik	PrVL 121 v. 9.1.1915	S. 4129		
				PrVL 124 v. 13.01.1915	S. 4224				
RFL 12 I.RK		11/25/1914		FPGr.	S. 6167	PrVL 231 v. 01.05.1915			
				PrVL 124 v. 13.01.1915	S. 4248				
				EB RIR 3 S. 3	PVL 715 v. 20.12.1916	S. 16891			
RFL 24	Gostynin	11/30/1914	Gostynin	FPGr.	Pomnik	PrVL 181 v. 23.03.1915	S. 5443		
RFL 12	Gostynin	11/20/1914	Gostynin	FPGr.		PrVL 385 v. 22.11.1915	PrVL 279 v. 20.07.1915	S. 7715	
RFL 12	Gostynin	12/10/1914	Gostynin	FPGr.	Wbg. VL 101 v.25.01.1915		S.4497	DVL 1011 v. 14.06.1916	S.12907
Laz.	Gostynin	11/20/1914	Gostynin	FPGr.		PrVL 385 v. 22.11.1915	PrVL 194 v. 09.04.1915	S. 5782	
FL	Gostynin			PrVL 178 v. 19.03.1915	S. 5381	Frank-Milex			
FL 12 I. RK	Gostynin	12/5/1914	Gostynin	PrVL 95 v. 06.12.1914	PrVL 151 v. 16.02.1915	S. 4868			
RFL				FPGr.	PrVL 368 v. 01.11.1915	S. 4163	PrVL 368 v. 01.11.1915	S. 9766	
				PrVL 66 v. 01.11.1914					
				PrVL v. 25.01.1915	S. 4482	PrVL 144 v. 08.02.1915	S. 4752		
				FPGr.	Pomnik	PrVL v. 11.01.1915	S. 4164		
				PrVL v. 08.01.1915	S. 4106				
				PrVL 14.01.1915	S. 4256				
				PrVL v. 06.01.1915	S. 4026	PVL 118 v. 6.1.15			
	Gostynin	22.11.191	Gostynin	PrVL 113 v. 30.12.1914	S. 5299				
FL 12 d.I.AK	Gostynin	11/30/1914	Gostynin	FPGr.	S. 3.988	PrVL v.20.01.1914	S. 4383	PrVL 301 v. 05.01.1915	
				PrVL 120 v. 08.01.1915	S. 4106				
RFL 12 I. RK				FPGr.	ET S. 296	PrVL v. 09.01.1915	S. 4129	PrFL 482 v. 17.03.1916	S. 11655
	Gostynin		Gostynin	FPGr.	S. 3.988	PrVL 117 v. 05.01.1915	S. 3988		
RFL 12 I. RK				PrVL 125 v. 14.01.1915	S. 4263	PrVL 483 v. 18.03.1915	S. 11671		
RFL	Gostynin	11/28/1914		PrVL 141 v.04.02.1915					
RFL	Gostynin	11/19/1914		PrVL 152 v. 17.02.1915	S. 4880	Online Projekt			
RFL 12 I.RK				PrVL 121 v. 09.01.15	S. 4129	PrVL 554 v. 14.06.1916	S. 12891		
				FPGr.	Pomnik	PrVL 121 v. 9.1.1915	S. 4137		

nazwisko	imiona	stopień wojskowy	kompania	jednostka wojskowa	data urodzenia	miejsce urodzenia	data śmierci	miejsce śmierci	losy żołnierza podczas wojny (ranny, zaginiony etc.)	
Konrad	Friedrich	WM.	6.	RIR 1		Grünwalde			verwundet	
Kösling	Rudolf	Füs.	11.	GrenR 1		Uderwangen	12/4/1914			
Kosłowski	August	WM.	11.	RIR 18		Savadden	11/20/1914		verwundet	
Kraemer	Alfred	1-J-Fw	1.	IR 148		Widdrichs	11/14/1914	Zawada	verwundet	
Kraszinski	Leon	WM.	1.	RIR 21		Schöndorf			verwundet	
Krone	Josef Michael	Res.	8.	RIR 3		Rollshausen	11/20/1914		vermisst	
Kubsch	Johann	Ers.-Res.	3.	RIR 226			1/6/1915	Wola Sydłowiecka		
Lambert	Eduard	Gefr.	4. Esk.	GrenR z. Pf. 3		Oldenburg	11/12/1914			
Lau	Emil	Res.	9.	GrenR 1		Königsberg	12/7/1914			
Libuda	Friedrich	Res.	10.	RIR 18		Braubauerschaft	7., 9., 13., 15., 16., 16.-24., 22.-25., 27.11.-3.12., 3.-10.12.1914	Czermno, Wirballen, Wyszytyer See, Gumbinnen, Chłoscyn, Rowizek, Augustin-Rowicki, Gostynin, Koscielny, Baby, Osmolin, Podbercyce, Plaskocin, Swierz, im Osten		
Lockwald	August	Musk.	10.	RIR 1		Uderwangen			verwundet	x
Morvka		Kanfl	4. Bat.	RFAR 36					verwundet	
Mouha	Emil	Gefr.	5.	RIR 59		Leipzig	11/20/1914		verwundet	
Myrow	Franz	Musk.	1.	RIR 59		Zippnow	20.10.-03.11., 5., 5.-30., 7., 7.-29., 14.-30., 15.-18., 20., 22.-24., 30., 15.-30.11.1914	Penkiny, Woyszwiły, Pojewon, Mazucie, Wirballen, Stalupönen, Kallweitschen, Budy, Budy Kalinski, Topolno, Niesdryliska, Strzelcew, Zduny, an der Weichsel		
Niggemann	Otto	Ers.-Res.	8.	RIR 226		Metler	11/20/1914	Romanowen	verwundet	
Obiala	Stanislaus	Drag.	2. LSt.-Eskadron	II AK Bromberg		Jakschitz/Hohensalza	10.10.1914	Rataj/Gostynin		
Pohl	Johann	WM.	11.	RIR 18		Salewen	11/19/1914		verwundet	
Reda	Friedrich	WM.	7.	RIR 59		Gr. Rosinsko	11/25/1914		vermisst	
Reinöhl	Hermann	KFW	3.	FüR 122	12.08.1896	Heilbronn			11/20/1914	Zaluskow
Richter	Paul	Ers.-Res.	11.	IR 125	24.08.1891	Guhre/Schlesien	12/8/1914	Lasek	verwundet	
Roeske/Noeske	Emil	Uffz.	7.	RIR 1		Stahren			verwundet	
Schubert	Gottlieb	WM.	7.	IR 148		Kiparen	11.-30.11.14, 1.-11.12.1914	Nordpolen	verwundet	
Schulz	Josef		8.	RIR 1		Wuttriemen			verwundet	
Schwarz	Erich	Ltn.d.R.	3.	GrenR 1		Riga				
Schwider	Johann	Musk.	4.	IR 148		Flammberg	11/26/1914		verwundet	
Stahr	Paul Adolf	WM.	8.	RIR 3		Neumarkt	11/20/1914		verwundet	
Stutzkeitzki	Eduard	Musk.	4.	RIR 59		Königsberg	11/21/1914			

szpital wojskowy	lokalizacja szpitala	data śmierci w szpitalu	lokalizacja cmentarza	źródła informacji					
FL 12 GRK				PrVL 140 v. 03.02.1915	S. 4640	PrVL 554 v. 14.06.1916	S. 12891		
RFL 12 I. RK	Gostynin	12/4/1914		FPGr.	Pomnik	PrVL 263 v. 01.07.1915	S. 7321		
RFL 12 I. RK	Gostynin	11/20/1914	Gostynin	PrVL 138 v.01.02.1915	S. 4585				
RFL 12 I. RK	Gostynin	11/27/1914	Gostynin	FPGr.	Pomnik	PrVL 196 v. 16.04.1915	S. 5836	Online Projekt	
						PrVL 128 v. 18.01.1915	S. 4337		
RFL 12	Gostynin	11/20/1914	Gostynin	PrVL 147 v.11.02.1915	S. 4792				
				FPGr.	Pomnik	PrVL 165 v. 09.04.1915	S. 5101		
				PrVL 133 v. 23.01.1915	S. 4463	Online Projekt			
FL 12 I. RK				FPGr.	Pomnik	PrVL 264 v. 02.07.1915	S. 7349		
				PrVL 118 v. 06.01.1915					
RFL 12	Gostynin		Gostynin	FPGr.	S. 3.989	PrVL 554 v. 14.06.1916	S.12892		
RFL 12 I. RK				PrVL 133 v. 23.01.1915	S. 4464				
Laz.	Gostynin	11/20/1914		PrVL 368 v. 17.02.1915	S. 4463	PrVL 152 v. 17.02.1915	S. 4880	Online Projekt	
					Pomnik	PrFL 125 v.14.01.1915	S.4262		
RL	Gostynin	5 438		PrVL 178 v. 19.03.1915	S. 3381	Frank-Milex			
				PrVL 66 v. 01.11.1914					
RFL 12 I. RK	Gostynin	11/19/1914	Gostynin	PrVL 138 v.01.02.1915	S. 4585				
FL 12 I. RK		11/25/1914		PrVL 125 v. 14.01.1915	S. 4264	PrVL 152 v. 17.02.1915	S. 4881	Online Projekt	
RFL 12	Gostynin	12/10/1914	Gostynin	FPGr.		PrVL 175 v. 08.05.1915	PrVL v. 30.01.1915	S. 4570	
	Gostynin	12/12/1914		VL IR 125		WL 101 v. 25.01.1915	S. 4498	Online Projekt	
RFL 12 I.RK				PrVL 554 v. 14.06.1916	S. 12892				
				PrVL 120 v. 08.01.1915	S. 4111				
RFL 12 I.RK									
			Gostynin	FPGr.	Pomnik	PrVL 121 v. 9.1.1915	S. 4128		
RL	Gostynin	11/26/1914		PrVL 143 v.06.02.1915					
RFL 12	Gostynin	11/20/1914	Gostynin	PrVL 147 v.11.02.1915	S. 4792				
RFL	Gostynin	11/21/1914		PrVL 140 v.03.02.1915	S. 4646				

nazwisko	imiona	stopień wojskowy	kompania	jednostka wojskowa	data urodzenia	miejsce urodzenia	data śmierci	miejsce śmierci	losy żołnierza podczas wojny (ranny, zaginiony etc.)	
Tschentscher	Paul		12.	RIR 226		Poischwitz	11/23/1914		verwundet	
Ulrich	Gustav		12.	RIR 226		Nikolausdorf	11/24/1914		verwundet	
Unsel	Karl	Res.	11.	IR 125	31.03.1880	Stuttgart	12/13/1914		verwundet	
Volkman	Hermann	Musk.	4.	IR 148		Deutsch Krone	11/21/1914	Osmolin	verwundet	
Willecke Dr.	Franz Josef	1-J-Fw	5.	RIR 226		Bochum	11/22/1914	Gory		
Woller	Paul	Gren.	4. Esk.	GrenR z. Pf. 3		Bartin	11/12/1914			
Wonsewitz	Leo		11.			Gollub			verwundet	
Libberstedt	Karl		3.			Galsdorf				
Hammer		Ltn.		RIR 59			11/17/1914	Gostynin-Gombin		
Schulte	Franz		9.	GrenR 1		Huden			verwundet	
Schulte	Max		9.	IR 141		Ruhrort			verwundet	
Schulte	Heinrich	Res.	11.	RIR 18		Newig, Arns- berg			vermisst	
Schulte	Aluis	Res.	11.	RIR 18		Lüdenscheid			vermisst	Gefangen- schaft 1916
Ahlborn	Karl Wilh. Aug.	Res.	5.	RIR 3	03.06.1889	Oldenrode	11/18/1914		verwundet	
Kniffke	Anton		12.	RIR 3		Heilsberg			verwundet	
Wolff	Max	Gefr.	10.	RIR 3		Blankenfelde			verwundet	
Penk	Max		11.	GrenR 1		Königsberg			verwundet	
Podzus	Eugen		11.	GrenR 1		Krottingen			verwundet	
Pawlak	Stefan		12.	GrenR 1		Kuchary, Ple- schen			vermisst	
Hennig	August		10.	GrenR 1		Neuteich			verwundet	
Amende	Ernst		10.	GrenR 1		Schönau			verwundet	
Matern	Karl	Uffz.	5.	GrenR 1		Ortelsburg			verwundet	
Rogge	Erich		2.	GrenR 1		Berlin-Steglitz				
Scharmer	Karl		2.	GrenR 1		Schönwiese, Heilsberg				
Rosendahl	Gerhard		2.	GrenR 1		Duisburg, Me- iderich				
Louis	Lothar		8.	GrenR 1		Stargard			verwundet	
Ackfeld	Heinrich		8.	GrenR 1		Liesborn			verwundet	
Jankowski	Josef	Musk.	4.	RIR 59			2.-13., 20.-23.	Swierz, Müh- le Budy	verwundet	
Blank	Ernst	Musk.	10.	RIR 3		Dingort	12/14/1914			
Masur	Johann	Ers.-Res.	9.	RIR 3		Dünwethen, Memel	12/10/1914			
1. WK	Einwohner	Kreis	Gostynin							
Hartwig	Theodor		3.	RIR 61	19.05.1891	Neumichl, Go- stynin, Rußland	10/23/1918			
Huck	Gustav		15.	RIR 99		Piaski, Go- stynin		leicht verwundet		
Spalding	Kurt	Ltn.		Feldflieger- truppe	18.10.189?	Gostynin, War- schau		verletzt		
Lück	Gottlieb				28.08.189?	Julienthal, Go- stynin		gefallen		

szpital wojskowy	lokalizacja szpitala	data śmierci w szpitalu	lokalizacja cmentarza	źródła informacji					
RFL 12				PrVL 181 v. 23.03.1915	S. 5443				
RFL 12				PrVL 181 v. 23.03.1915	S. 5443	PrVL 181 v. 23.03.1915			
KL	Gostynin	12/13/1914		WI 101 v. 25.01.1915	S. 4498	WL 124 v. 25.02.1915	S. 5004		
Laz.	Gostynin	11/27/1914	Gostynin	FPGr.	ET IR 148	PrVL 118 v. 06.01.1915	S. 4041		
FL	Gostynin			PrVL 175 v. 16.03.1915	S. 5299	Frank-Milex			
				PrVL 133 v. 23.01.1915	S. 4463	Online Projekt			
RFL 11	Kutno?								
				Online-Projekt		EB			
				PrVL 289 v. 31.07.1915	S. 7912				
				PrVL 117 v. 15.01.1915	S. 4002				
				PrVL 118 v. 06.01.1915	S. 4027				
Laz.	Gostynin	11/19/1914	Gostynin	PrVL 215 v. 04.05.1915	S. 6119	Online Projekt			
Laz.		11/18/1914		PrVL 136 v.27.01.1915	S. 4523	Online Projekt			
Laz.		12/14/1914		PrVL 136 v.27.01.1915	S. 4522	Online Projekt			
FL 12 I. AK				PVL 311 v. 26.08.1915	S. 8368				
FL 12 GRK				PVL 311 v. 26.08.1915	S. 8368				
FL 12 GK				PVL 311 v. 26.08.1915	S. 8368				
FL 12 I.AK				PVL 311 v. 26.08.1915					
FL 12 I.AK				PVL 311 v. 26.08.1915					
FL 12 I.AK				PVL 311 v. 26.08.1915					
				PVL 311 v. 26.08.1915					
				PVL 311 v. 26.08.1915					
FL 12 I.AK				PVL 311 v. 26.08.1915					
FL 12 I.AK				PVL 311 v. 26.08.1915					
				PVL 139 v. 2.2.15	S. 4617				
Lazarett						Online Projekt			
Lazarett						Online Projekt			
				PVL 1415 v.16.04.1919	S. 29961				
				PVL 688 v. 17.11.1916	S. 16336				
				PVL 450 v. 09.02.1916	S. 11268				
				PVL 1141 v. 18.05.1918	S. 23658				

3. Pomnik żołnierzy niemieckich poległych podczas pierwszej wojny światowej na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Gostyninie, płyta z częściowo zatartym napisem „99 Deutsche Helden”; fot. Z. Miecznikowski.

4. Jedna z płyt pomnika na cmentarzu w Gostyninie, poświęcona nieznanym żołnierzom; fot. G. Fuchs.

5. Płyta północna pomnika na cmentarzu w Gostyninie, u góry wymieniony Leutnant Schwarz; fot. G. Fuchs.

miejsce wiecznego spoczynku w naszej ziemi. Okazało się jednak, że to nie taka prosta sprawa, gdyż cała dokumentacja o jednostkach Pickelhaubów spłonęła podczas alianckich nalotów w lutym 1945 roku na Poczdam, gdzie znajdowało się główne archiwum wojsk pruskich. Więc trzeba było szukać gdzie indziej. I tu przekonałem się, jak przydatny może być Internet. Poznałem kilka osób, które też interesują się pierwszą wojną światową. Nie przeszkadzało im, że ja nie miałem zielonego pojęcia „w temacie”. Znalazłem ich w kilku krajach: Polaka w Stanach Zjednoczonych, Francuzów w Alzacji, mieszkańców Polski, Niemiec i Austrii. Okazało się przy okazji, że Polacy z południa kraju mieli swoich przodków w szeregach wojsk austro-węgierskich.

Ale wracajmy do pomnika. Dane mi było poznać nierzadko fascynujące losy żołnierzy. Czytamy na przykład na samej górze płyty północnej: *Leutnant Schwarz* (fot. 5). To jedyny oficer wśród

wymienionych na płycie. Ciekawa jest jego historia.⁴ Nazywał się Paul Schwarz, urodził się w Rydze w niemieckiej rodzinie kupieckiej. Tam mieszkał i pracował. Swoją patent oficerski otrzymał 18 grudnia 1913 roku i przeszedł do rezerwy. Gdy wybuchła wojna, po ogłoszeniu mobilizacji udał się ze swoim bratem bliźniakiem Walterem, przez Kopenhagę, do jednostki w Königsbergu (Królewc), aby spełnić swój patriotyczny obowiązek. Brał udział w walkach pod Tannenbergiem. Stamtąd jego jednostka w trybie pilnym została przerzucona pociągami przez Toruń do Nieszawy. Dalej pospieszonym marszem udała się do Gostynina. Warunki pogodowe w listopadzie 1914 roku były fatalne, padał marznący deszcz ze śniegiem.

4. F. von Gottberg, *Das Grenadier Regiment Kronprinz (1. Ostpreussisches) nr 1 im Weltkrieg*, Band 1, Berlin 1927, s. 87-88.

6. Fragment steli na cmentarzu w Münster, upamiętniającej m.in. dr. Franz Willeke.

7. Jedna z płyt pomnika na cmentarzu w Gostyninie, obecnie leżąca na ziemi; fot. G. Fuchs.

W wypełnionych wojskiem Ratajach i Gostyninie żołnierze bezskutecznie szukali dachu nad głową. Doszło do starć z Rosjanami w miejscowościach Zwoleń i Bielawy. W walkach w miejscowości Guzów pod Gąbinem porucznik Schwarz został ranny. Przetransportowano go do Gostynina, do szpitala urządzonego w budynku dawnej szkoły, gdzie 29 listopada 1914 roku zmarł. Jego grób nie jest znany, tylko ta inskrypcja na pomniku świadczy, że kiedyś żył taki człowiek i krótko przebywał w naszym mieście. Mnie to tej pory nie udało się określić miejsca cmentarza wojennego, bo przecież musiał taki być.

Jest jeszcze jedna bardzo ciekawa historia. W przededniu wybuchu wojny w całej Europie panowała patriotyczna atmosfera. Każdy chciał bronić swojej ojczyzny. Znajomy z zachodu przekazał mi fotografię cmentarza pierwszowojennego w mieście Münster, w kraju związkowym Nadrenia Północna Westfalia. Tam znajomy znalazł pamiątkową stelę z napisem „Dr. Franz Willeke gest.” [gestorben – zmarł] „Gostynin 22. 11. 1914” (fot. 6). Dodał jeszcze lakonicznie, że ponieważ ja mieszkam w Gostyninie, to ta informacja powinna mnie zainteresować. Okazało się, że ów Franz Willeke kiedyś był znaną postacią, wykładał na uniwersytecie i mocno angażował się w życie społeczne Bremy i Münster. Z entuzjazmem zgłosił się jako ochotnik do wojska, dając swoim studentom przykład patriotyzmu, i został przyjęty. Po krótkim okresie szkolenia znalazł się na froncie. Na przedpolach Gostynina, w okolicach wsi Patrówek, dosięgła go rosyjska kula. Przewieziono go do Gostynina, gdzie zmarł. Nie wiadomo, gdzie został pochowany, jego nazwisko znalazłem na trzeciej płycie, obecnie leżącej na ziemi (fot. 7).

Ale są też przykłady, że Prusacy polskiego pochodzenia walczyli przeciw Polakom w szeregach armii rosyjskiej. Na jednej z płyt znalazłem polskie nazwisko „Gawryszak”. Wiąże się z tym pewna anegdota, która utkwiała mi w pamięci. Otóż pewnego razu na cmentarzu ewangelickim przyszedł dziadek z wnukiem. Gdy oglądali pomnik żołnierzy niemieckich, wyjaśniłem im, że upamiętnia on pole-

głych podczas pierwszej wojny światowej. Starszy pan mało o tym wiedział. Kiedy go zapytałem, czy umie przeczytać napisy na pomniku, odpowiedział, że nie, bo to niemieckie napisy. Więc pokazałem mu Gawryszaka i dodałem, że miejscem jego urodzenia była miejscowość Kalischan, obecnie Kaliszanki, gm. i pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie. Jednak ów dziadek nie chciał dłużej ze mną rozmawiać i szybko opuścił cmentarz. Do dnia dzisiejszego nie wiem dlaczego.

Przeglądając historię Gostynina natrafiłem na informację o żeńskiej szkole, która znajdowała się w obecnym budynku władz miasta i gminy. Zawsze, kiedy miałem coś do załatwienia w urzędzie, wyobrażałem sobie te małe dziewczynki w czarnych ubraniach, jak przebiegają przez te korytarze. I wydawało mi się, że słyszę ich głosy. Może brzmi to trochę niemądrze, ale widocznie jestem sentymentalny. Dzisiaj jednak mam inne odczucia. Jestem w posiadaniu kartki pruskiej poczty polowej z Gostynina (fot. 8) z napisem „Russenzazareth, die Zimmer in der 1. Etage sind der operationsraum” [szpital rosyjski, w pokojach na pierwszym piętrze są sale operacyjne]. Nadawca nie jest znany, adresatem zaś była jakaś rodzina Maschke zamieszkała w Breslau (Wrocław). I zaraz wyobraziłem sobie gostyniński rynek w czasie pierwszej wojny światowej, gdzie pewnego dnia aż czterystu rannych przewieziono z pól walki w Gąbinie, Sannikach i Iłowie. Wszyscy oni trafili do tego szpitala.

O tym, że i mieszkańcy Gostynina, znajdującego się w zaborze rosyjskim, byli wcielani do armii wielkiego imperatora, świadczy pocztówka nadana 18 lutego 1916 roku w Gostyninie (fot. 9), napisana przez mieszkankę wsi Legarda do żołnierza osadzonego w obozie jenieckim w pobliżu miejscowości Zittau, 30 kilometrów na południe od Zgorzelca. A to już moja piękna Saksonia, więc koło się zamyka. Świat jest mały...

Życzę wszystkim zdrowia.

Naszyc Korzeni

8. Budynek Gimnazjum Żeńskiego w Gostyninie, gdzie w czasie pierwszej wojny światowej mieścił się szpital wojskowy, pocztówka wysłana podczas pierwszej wojny światowej do rodziny Maschke z Wrocławia.

9. Pocztówka z Legardy do obozu jenieckiego w pobliżu Zittau, nadana w Gostyninie 18 lutego 1916.